

GEMERSKO-MALOHONTSKÉ MÚZEUM

GÖMÖR-KISHONTI MÚZEUM

BANSKOBYSŤRICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ

Putovné výstavy

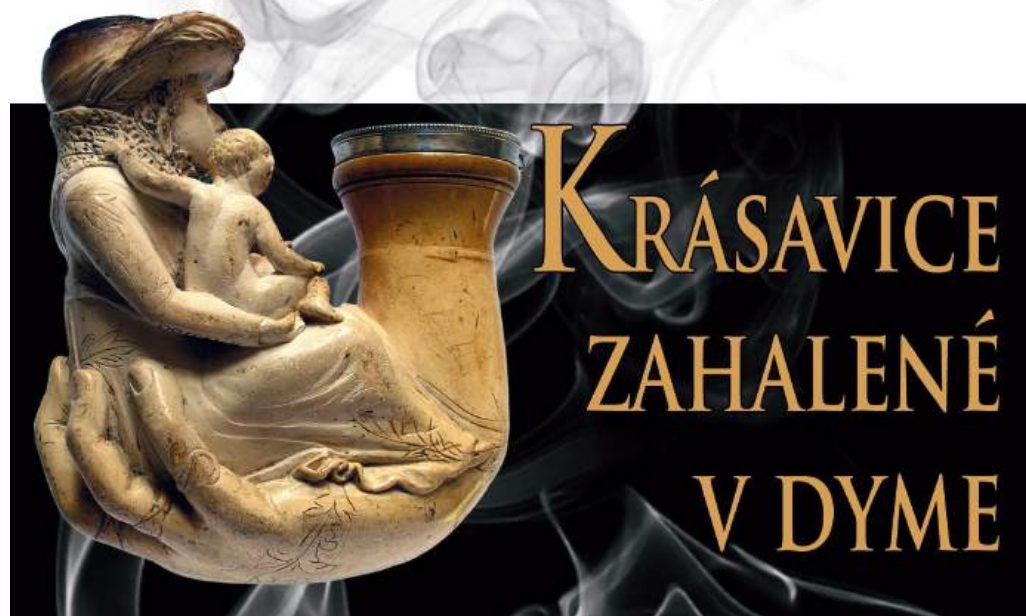
Vándorkiállítások

2024

ARCHEOLÓGIA

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote -
zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

výstava

Historické fajky a fajčiarske potreby zo zbierok
Gemersko-malohontského múzea

20. MÁJ - 31. JÚL 2017

Sprístupnená počas XIII. ročníka Noci múzeí a galérií 2017

Výstava venovaná 135. výročiu vzniku múzea

Komisár výstavy: PhDr. Alexander Botoš

www.gmmuzeum.sk

Krásavice zahalené v dyme

Historické fajky a fajčiarske potreby zo zbierok
Gemersko - malohontského múzea

Sprístupnená výstava predstavuje historické fajky zo zbierok Gemersko-malohontského múzea, z obdobia 17. až 20. storočia. Zbierku fajok múzea predstavuje takmer 100 kusov fajok. V zbierke sú zastúpené fajky vyrobené z rôznych druhov materiálu, ako hlina, drevo, porcelán, sepiolit alebo parožie. Z chronologického hľadiska je zaujímavá keramická fajka opatrená zelenou glazúrou a plochým rebrom. Fajka bola objavená počas archeologického výskumu Hlavného námestia v Rimavskej Sobote. Táto fajka predstavuje najstaršiu fajku zo zbierok múzea a pochádza zo 17. storočia. V zbierke sú zastúpené aj turecké fajky pochádzajúce zo 17. storočia. V zbierke fajok múzea majú výnimočné postavenie fajky z pozostalosti rimavskosobotského rodáka a zakladateľa uhorského klasicistického sochárstva Istvána Ferenczyho (1792 - 1856).

Najstaršie fajky používali americkí Indiáni, správy o ich fajčení pripisujú už prvé conquistádori. Indiáni fajky boli posvätnou súčasťou kultúrnej alebo duchovnej práce. Pre amerických Indiánov bolo fajčenie – výchovane tabakové dymy náboženským rituálom. Nikotin spôsoboval dočasne omráčenie a pocit bláznovstva, pre Indiánov to predstavovalo prístupenie sa k nadpozemskému životu, kontakt so svetom bohov, Indán verili, že fajčenie odstraňuje z nich duchov, ktorí spôsobujú choroby.

Za napríklad fajku v Európe niektorí bádatelia označujú Hlavičku hlávnej „fajky“ so zachovanou časťou trubčiny, z doby bronzovej objavené na terenskej lokalite bei Aibách.

Prvé dovážané indické podobené fajky pripomínajú ľudskou postavou – pleťláka. A píše z pomenovania píšate sú odvodené pomenovania fajky vo viacerých jazykoch - nemecky - die Pfeife, anglicky – Pipe, francúzsky – la pipe, maľarský – pipa. Slovenský názov fajka je odvodený od nemeckého názvu, čo považujú za na česko ako sa fajka dostala na územie Slovenska.

Prvé fajky na európskom kontinente boli vyrobené v Anglicku, a Hány až koncom 16. storočia. Po roku 1603 sa už známe mená prvých výrobcov fajek v Anglicku. V tomto období sa vyrábali jednotlivé keramické fajky z bielej hlíny s dlhou tenkou trúbčinou. Prvé anglické fajky boli krátko, dosahovali cca 5 – 8 cm, až po niekoľkých desaťročiach sa fajka začala predlžovať a dosahovať až 20 – 21 cm. Dĺžka fajky je preto významným chronologickým údajom.

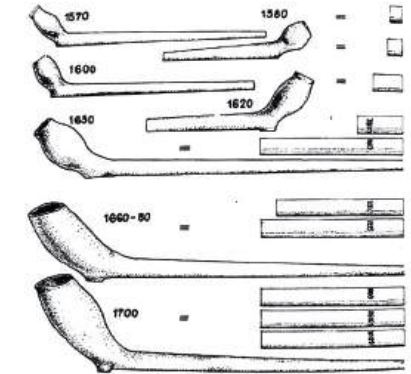
V 16. storočí nastal vo výrobe fajek silný výťah. Objavil sa nový materiál na výrobu fajek – merská žena (Meerschaum) alebo aspelt. Je to neres, hydriak keramického hvezdčného. Sepiit je takmer ideálnym materiálom na výrobu fajok. Je mäkký, dá sa výborne spracovávať rezaním, je jemne pórovitý, dobre preberá vôňu tabaku, nevytvára pri fajčení kondenzát, je mimoriadne ľahý a dobre sa hŕbe.

Sepiitové fajky sa stali vyhľadávanými fajkami, niekoľkoapriech výrobe správnehoho naplnie rovnováhu estetické cenenie fajkárskoho majstra, ktorý dokázal z kusu sepiolu vyrobiť umetelcké dielo ľahkej estetické hodnoty, že vzhľad ako hromadu a kusovej žiar pre vyznačovateľné osobly.

V 16. storočí sa objavujú nové typy fajok – trojuholn. V dobov. časťi hlavice fajky sa podľa fajčera dvojdielnej fajky stromodovo pod fajecim tabakom klava vytvorená z tabaku a slie – ľudovo označovaná močka. Zrepergimkova fajčenie a po materomani väčšieho množstva ho zneškodňovali. Bolo ju treba odstraňovať – vyfajčiť. Aby sa priame nosenie z fajky držaly tejky tabak vyrabár, vznikla fajka trojuholn. Tretí diel je neke koseno, s dvom nádržkami tzv. ústvárik (mokváčik), ktoré sa vkladajú medzi hlavicu fajky a trúbčinku.

Trojuholn. fajky sú výhradne spjeme s novým materiálom na výrobu fajek – s porcelánom, ktorý sa na výrobu fajek začal používať od 18. storočia. V prvej polovici 18. storočia získali obľubu vajúcej tvar fajky s hláskym porcelánom. Na hlavici fajky boli nakráj ručne maľované, neakér strojovo odličané rózne žiarové obrázky a rozšty. Tieto fajky okrem funkcie fajčárskej potreby začali pôsť aj funkciu súvenku.

K výrobe fajčiaru okrem fajky a tabaku (obdĺhaleho panča ede ocieľka kremeň a práchno, na zapalovanie fajky (pred vystážením zápaliek), mešec alebo mechor na tabak, zhotovený z baraného alebo prasacieho mechúra na vrchu zviazaný odhvie šnárkami a kovový čistič na čistenie fajky zvyri spráchni.

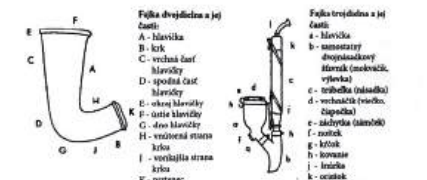

Staré anglické fajky a ich chronologické zaradenie. Podľa Horner - Šušnik 2007

Po roku 1603 museli protestanti (predtým aj výrobcovia fajek) z Anglicka emigrovať a výrobu preniesť zväčša do Holandska. V Holandsku došlo kimentormu rozvoju fajčárskej výroby v oblasti mesta Onna.

Za najstaršiu fajku objavenú na území Slovenska môžeme označiť fajku holandského typu, ktorá bola objavená v Nitre pri ľučkej kostke aj spolu potušímom Zigmundom III. z roku 1622.

V priebehu 17. storočia vznikla tzv. dvojdielna fajka. Z praktických dôvodov sa trúbčinka, ktorá vedla od hlavice k ústiam odstavila. Hlavica fajky sa aj naďalej vyrábala z keramiky, ale trúbčinka s ňou označovaná ako trúbčina alebo vložka bola výrobcami zvyčajne z čerešňového dreva a mala príjemnejší chuťový alebo rohovitý nádech. Práva v Rimavskej Sobotě bol až od roku 1721 činný cech na výrobe kožených nádob na fajky.

Typológia dvojdielnych a trojdielnych fajek. Podľa Gločka 2007

Výstavu tvorí 7 posterov o rozmeroch 71 x 97 cm vytlačených na komatexe (PVC doska). Postery sú v slovenskom jazyku.

Témy posterov sú nasledovné:

1. Fajčenie tabaku v Európe a na území Slovenska
2. Fajka
3. Tabak
4. Tabaková továreň v Rimavskej Sobotě
5. Zbierka fajok Gemersko-malohontského múzea

Počet zbierkových predmetov: 182 kusov

Mimoriadny umelecký a estetický zážitok poskytne luxusná fajka zhotovená zo sepiolitu. Krk fajky je realisticky a plasticky stvárnený vo forme ľudskej ruky, v ktorej sedí žena – matka na rukách držiac dve malé deti. Na výstave je prezentovaná aj fajka vysokej historickej hodnoty. Predstavuje ju dvojdielna fajka vyrobená zo sepiolitu a podľa nápisu na striebornom vrchnáčku hlavičky usudzujeme, že fajka patrila dedičnému trenčianskemu a lptovskému županovi Štefanovi Illesházymu (1762 – 1838). Fajka pochádza z roku 1818.

Na sprístupnenej výstave sa návštevníci môžu oboznámiť aj s pomôckami a potrebami, ktoré boli používané pri fajčení a užívaní tabaku. Na výstave sú vystavené rôzne druhy stojanov na fajky (pipatórii), rôzne druhy mešcov na tabak, rôzne druhy tabatierok na šnupací tabak, ocieľky na zapalovanie fajok, náradie na čistenie fajok, ako aj rôzne druhy zápaliek a popolníkov.

Popularita fajčenia môžeme v Európe hladať už v dobe bronzovej, v novoroku, na lokalite bei Aibách bola objavená hlavica hlávnej „fajky“ so zachovanou časťou trúbčiny. Tento predmet niektorí bádatelia označujú ako najstaršiu fajku v Európe, a ktorej sa samozrejme neťahajú tabak, ale predkladá sa fajčenie konary usnej alebo dreva, raka.

V období antiky Gréci asi Rimania nepoznali fajčenie, poznali len snahovane ochutkať a omamných rastlin. Rovnako sa v stredoveku Európe fajčenie neoblo zjavne.

V roku 1492 sa Kristof Kolumbus so svojimi ľuďmi vydol na pobreží San Salvadoru. Už v roku 1498 kráľ Pausus Romanus písal o tabakovej rastline. Z rokov 1561 – 1566 pochádza správa od Gerasima Bernerho, ktorý sa zúčastnil o fajčení cigár medzi domorodcami. Domorodci tabak zrušovali, rozdrvili v rukách a naplnili nim kukurdičné palice. Po zapálení si prikládali jeden koniec palice k ústam a vypoichali zo ňaja obdoby dymu.

V priebehu 16. storočia sa správa o zozbáraní rastline z nového sveta veľmi rýchlo šíri po Európe. Španielska a portugalská námorníctva zo svojich člnov prinikliali veľké množstvá tabakových listov, ktoré ľahko priťahovali turistov.

Popas náležitý Portugalci v roku 1559 francúzskymi výsťah. Jean Nicol de Villemain (1530 – 1604) pripísal kráľovi španielskeho dymu. V roku 1568 prenosol štápcia tabak na francúzsky kráľovský dvor, kde si ho obľúbila kráľovna Katarína Medicejská judajce jej tabak používal zmerovať mierku. Kráľovná Nicca odmenila a povýšila do šľachtického stavu. Vo Francúzsku začal tabak ľudovo nazývať „kráľovná, výsťahova, svätá alebo Katarína rastlina“. Jean Nicol si bol veľkým potešením „amerického prírodný“, začal s ním ochutkovať, pričom sa zaoškol o rozšírenie tabaku vo Francúzsku. V roku 1763 český geodetovec Karl Linne označil tabak ako „Nicotiana tabacum“. V roku 1828 zložoví z chemici Bernman a Posaelli z tabaku alkaloid, ktorý na počesť Jozefa Niccola nazvali nikotin.

Fajčenie a šnupanie tabaku sa veľmi rýchlo začalo šíriť z Portugalcka a Španielska celú už spomínané Francúzsko do Holandska a na sever do Anglicka. Už v 16. storočí nabral tento stovky také rozmery, že svetová a cirkevné vrchnosti začali vydávať zákazy fajčenia. Znásymy hbojovními prece tabaku boli anglický a škótsky kráľ Jakub I. „pápež ľúben Vilu a Inocenci X.

Pápež Urban VIII. vydal v roku 1624 cirkevná kánie na odbojích do fajky. Načlebad na to, že fajčenie aj napriek kňatbe „prekvitáto“ ďalej, dala bola v roku 1724 zrušená.

Kráľ Jakub I. v roku 1603 vydal pod pseudonymom „Missaoporus (Napriate dymu“ latinskú knihu, kde diktuje že fajčenie prenoslo z blesku, vypoikava hnev Bohu, kezi liešneho pzirove a čiermyj obkľaba sa rovna palatnému obču.

V roku 1672 Gemerské stavy na kongregácii sa zhodli na tom, že fajčenie spôsobuje zvýšený počet požiarov a 11. augusta 1672 bol vydaný štatút Gemerskej župy zakazujúci fajčenie. Za porušenie zákazu boli trest 12 žubov. Dodržiavanim zákazu a zároveň aj vykonávaním trestu boli povorení mestskí a obecni níchári, kašpári, hajdúši a štúdi.

O 18 rokov neskoršie gemerské stavy konštatovali, že fajčenie sa ďalej rozširuje a preto na fajčarov ovalu dni – žasa dobanštarom.

Aj napriek zákazom sa v priebehu 17. – 18. storočia štáva fajčenie a šnupanie tabaku výrazným javom. Súčasne sa v Európe rozšírilo aj pestovanie tabaku. K všeobecnej obľube fajčenia pripojila aj vodivá medicína. Tabak bol považovaný za zázračnú drogu a univerzálny lek – panaceum. Lekár Nicolo Mesariotes, zo sevillskej univerzity považoval tabak za „herba medicus“, ktorý lieči astmu, bolesť hlavy, žalúdočné kře, dnu, vyfika, zarudľuje dobrý spánek a osvvetľuje ducha.

Historici a archeológovia sa s určitosťou zhodujú, že v 16. storočí obývali Slovensko ede neľahú. Taliansky lekár Pietro Matthioi (1601 – 1677), ktorý pôsobil od roku 1664 v Prahe ako osobný leka archiepoškola Ferdinanda, vydal v roku 1663 svoj slávny „Herbar“. Spomína a vyobrazuje v ňom tabak ako liečivú rastlinu, modernú snútorov a zovnetu, ale o fajčení ani šnupaní sa nemomkuje.

Rodčenie fajčenia a šnupania tabaku v strednej Európe je spjeme s pôsobením žoldnarov zo skandinávskej Eurydy v 32 rotovej vojne (1618 – 1648), ktorí akokoľvek dobre ovládali aj tabak. Dvojim možným smerom odšiel sa mohlo fajčenie rozšíriť na územie Slovenska je osmanská okupácia Uhorska.

Znať fajčenie priniesli do Turecka holandskí, anglickí, portugalskí a benátski námorníci už v 16. storočí. Švédovi o tom správa z roku 1676, keď ostrobránske vojvoda Štefan Báthory dostal do čiar úťah (súk kráľovej tureckej fajky) aj z tabakom. Údaje, keď si z neho chceli požičať, dostal zväzral a upodostoval daru, že ho chce snútor.

Romanské fajčenie v strednej Európe bol spjeme s pestovaním tabaku. Uhorské podnikalo

pro pestovanie tejto plodiny vhodné klimatické podmienky, a pestovanie tabaku v ľudovom mýtickom počiat – v priebehu 17. storočia. V roku 1670 bolo v moravskú uzavrené do na sovoz tabaku, v roku 1728 bol zavádzaj výhradny štátny práva tabaku.

V roku 1784 cisár Jozef II. zaviedol štátny tabakový monopól („Tabaksopoleň“, ktorého niektoré nariadenia ostali v platnosti až do roku 1964).

Od roku 1868 sa mohol tabak pestovať len na miestach s štátnou správu na to vyžadujúci.

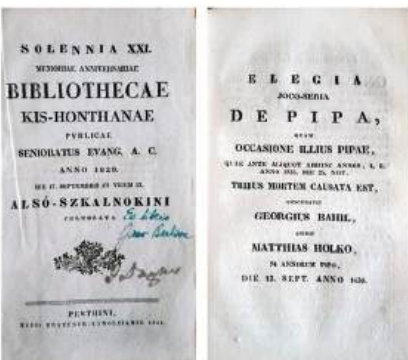
Plnomocné znenie o pestovaní tabaku v Novohradu a Gemerskej pochádza z 16. storočia. Okolo roku 1660 sa tabak prevozil aj v okolí Slovenska.

K fajčeniu fajky v Maľovone viaze 252 vertova hermonemca bláše od básnika Juraja Bahňa (1689 – 1760), ktoro napísal v roku 1735 v latinskom jazyku „Elogio joco-sento de pipo“. Bláše vyšla v roku 1828 v Sobotě v štvorstrannej oceľovej pod rávoru „Elogio sventoso – vlašno a fajke“.

Fajčenie tabaku z fajky sa vspojilo aj v Rakúskoju monarchii považovalo za nešťastný. Fajčenie fajky sa tolerovalo v súdnych spoločenských vrstvách (vojaci, sedliaci, robotníci, remeselníci). Šľachta uprednostovala šnupanie piškátového tabaku z konzervovaných prepýchových tabatierok.

Znať fajčenie a šnupanie cigariet Jan Capovitz, vo svojom príručnom, veľko a stykl stáznosť poštorej v Uhorsku byto sradňavaj návo“. Fajčenie ženy sú zriedkavé, ale aj také sa už mali. Vznemlené prírodníky rozšírenie pochobta ju súľový a to keď v preštovaní vyšiel žony z dňa, a vspojenie Cigariet neľahko od neľahký.

Na inom mieste píše, že veľmi obľúbené boli fajky z Podkráľov v Novohrade a v Příhrádzach v Gemer. V Rimavskej Sobotě podľa Capovitza bol činný cech na výrobu kožených nádobkov na fajky a svoj štátal dostal už v roku 1721.

Tabák: let báre Jozefo Káho „Elogio joco-sento de pipo“

Indický kňaz obdávaj 7 fajčiaci fajky. Kresba podľa oheľu z mojského obdobia. Podľa Hájka 1984.

Romanské fajčenie v strednej Európe bol spjeme s pestovaním tabaku. Uhorské podnikalo

Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri – Malohonte a v Novohrade

Gemersko-malohontské múzeum – kultúrna inštitúcia Banskobystrického samosprávneho kraja,
Hradné múzeum vo Filakove, Novohradské múzeum a galéria
Gömör-Kishonti Múzeum – A Besztercebányai Kerületi Önkormányzat kulturális intézménye,
Füleki Vármúzeum, Nógrádi Múzeum és Galéria

VÝSTAVA
KIÁLLÍTÁS

**STREDOVEKÉ A VČASNONOVOVEKÉ HRNČIARSTVO
V GEMERÍ–MALOHONTE A V NOVOHRADE**

**KÖZÉPKORI ÉS KORA ÚJKORI FAZEKASSÁG
GÖMÖRBEN ÉS NÓGRÁDBAN**

**25. JANUÁR - 30. APRÍL
2024**

Kurátor výstavy / A kiállítás kurátora
PhDr. Alexander Botoš

V priestoroch Gemersko-malohontského múzea / A Gömör-Kishonti Múzeum kiállítótermében

www.gmmuzeum.sk

Hrnčiarstvo patrí medzi najstaršie remeslá, v dejinách ľudstva. Z mäkkej hliny dokázal neolitický človek vyrobiť pomocou svojich rúk a ohňa pomerne odolné a všestranne použiteľné keramické nádoby, ktoré sprevádzajú človeka až do súčasnosti (v Karpatskej kotline už viac ako 8 000 rokov). Na území Slovenska v stredoveku existovalo niekoľko okruhov keramiky deliacich sa podľa farby črepu keramiky a zodpovedajúcich aj určitým územným okruhom. V župách Gemer - Malohont a Novohrad bola rozšírená tzv. biela keramika. Hrnčiarstvo na tomto území nadobudlo špecifický charakter vďaka surovinovým zdrojom - hlinám s obsahom kaolínu, ktoré patria medzi najväčšie ložiská kvalitnej ohňovzdornej hliny v celej Karpatskej kotline. Na sprístupnenej výstave sú prezentované nálezy bielej stredovekej keramiky z obdobia od 11. - 12. storočia až do 18. storočia, v počte približne 50 ks. Produkcia tejto keramiky pretrvávala kontinuálne viac ako 700 rokov, až do 1. polovice 20. storočia. Pre keramiku produkovanú Gemer - Malohont a Novohrad je typické bohaté červenohnedé maľovanie (dekorovanie) zemitými hlinkami, ktoré sa objavuje od 2. pol. 14. storočia a udržuje sa až do zániku produkcie tejto keramiky. Na výstave je prezentovaná široká škála hrnčiarskych výrobkov - hrnce, šálky, džbány, krčahy, ako aj špecifikum tohto druhu keramiky - hlinené fl'aše.

Návštevník sa na výstave môže oboznámiť s procesom výroby hrnčiarskych výrobkov v stredoveku, ktorý bude okrem sprievodných textov aj zhmotnený prostredníctvom repliky stredovekej hrnčiarskej dielne z vlastníctva hrnčiara Antona Drímaja z Beluja.

Na výstave sú prezentované zbierkové predmety zo zbierok nasledovných fondových inštitúcií: Gemersko – malohontské múzeum, Hradné múzeum vo Fil’akove a Novohradské múzeum a galéria v Lučenci. Výstavu tvorí 9 posterov o rozmeroch 65 x 110 cm a 1 poster o rozmeroch 210 x 65 cm vytlačených na komatexe (PVC doska).

Postery sú v slovenskom a v maďarskom jazyku.

Témy posterov sú nasledovné:

1. Poster úvodný
  2. Hrnčiarstvo v stredoveku a vo včasnom novoveku v Gemeri-Malohonte a v Novohrade
  3. Surovinové zdroje – íly poltárskej formácie
  4. Kopanie (ťažba) a spracovanie hlíny
  5. Tvarovanie nádob a hrnčiarsky kruh
  6. Nástenná maľba (freska) s vyobrazením motívu „Krčmárky z pekla“
  7. Sušenie a povrchová úprava keramiky
  8. Vypal’ovanie keramiky a hrnčiarske pece
  9. Charakteristika stredovekého a včasnónovovekého hrnčiarstva na území Gemera-Malohontu a Novohradu
  10. Chronologický vývoj keramiky
- Počet zbierkových predmetov: 86 kusov

TRADÍCIA VÝROBY GÚB

ETNOLÓGIA

v Gemeri-Malohonte

Významnú časť chovu hospodárskych zvierat v minulosti tvoril chov oviec, ktorý mal význam nielen v súvislosti so spracovaním mäsa a mlieka, no i vlny, vďaka čomu sa stal základom významných remesiel, a to súkenníctva a gubárstva. Súkenníctvo, teda remeselná výroba súkna, patrilo na Slovensku medzi najvýznamnejšie remeslá. V rámci Gemera-Malohontu už v 17. storočí tvorili súkenníci cech v Rimavskej Sobote, Jelšave, Ratkovej, Rožňave a Štítniku, v prvej polovici 19. storočia vznikol súkennícky cech v Tisovci a Klenovci. V nadväznosti na spracovanie ovčej vlny a výrobu súkna sa v Gemeri-Malohonte rozšíria i výroba gúb. Pojmom guba označujeme tkaninu z ovčej vlny na povrchu s vlasom, alebo slučkami či plášt' rovnako s vlasom na povrchu.

Guba bola zimným odevom napríklad pastierov, furmanov, rybárov. V Gemeri-Malohonte boli v 19. storočí centrami remeselnej výroby gúb Rimavská Sobota, Tisovec, Rožňava, Ratková a Jelšava.

V Jelšave sa výroba gúb ujala i vďaka tamojšej súkenníckej tradícii. Vlnené pokrovce sa odiaľ vyvážali do Záhrebu, na Ukrajinu, Sicíliu až do roku 1926. V medzivojnovom období tu pôsobili gubári Karol Nagy, Ondrej Kysel, Ján Jurín a Ľudovít Kováč, po 2. svetovej vojne tu pracovali už len dvaja gubári - Ján Jurín a Ľudovít Kováč. Na tradície gubárstva v Jelšave nadviazalo Ústredie ľudovej umeleckej výroby, ktoré v roku 1958 obnovilo výrobu gúb v Klenovci. V tom čase sa tkaním gúb v Klenovci zaoberali pôvodne súkennícke rodiny - Aláčovci, Brndiarovci, rodina Ondreja Bobrovského. Okrem nich sa zhotovovaniu gúb venovali napríklad tiež Jozef Pap, Ondrej Antalík, Helena Knížová, Júlia Vološčuková, Ján Šramo, Ján Jakabšic, Mária Ostricová, Helena Hrušková, v neďalekých Rimavských Zalužanoch Jozef Siničák. V čase najväčšieho rozmachu gubárstva, v 60. - 90. rokoch 20. storočia, pôsobilo v Klenovci 36 gubárov. V súčasnosti je posledným aktívnym gubárom Ján Fotta. Okrem Klenovca pôsobilo niekoľko výrobcov gúb i vo východnej časti regiónu - v Jelšave guby najdlhšie tkala Helena Krušpierová, v Revúckej Lehote sa venovala výrobe gúb Lýdia Kubincová, v Hucíne pôsobila gubárka Kerekešová. V Šiveticiach viac ako 40 rokov tkala guby Amália Dideková, od nej sa naučila zhotovovať guby Anna Galisová, ktorá sa danému remeslu venovala do roku 2010.

-41 ks zbierkových predmetov

-9 posterov - tlač na PVC, rozmer: 140x70 cm

Jazyk: slovenský

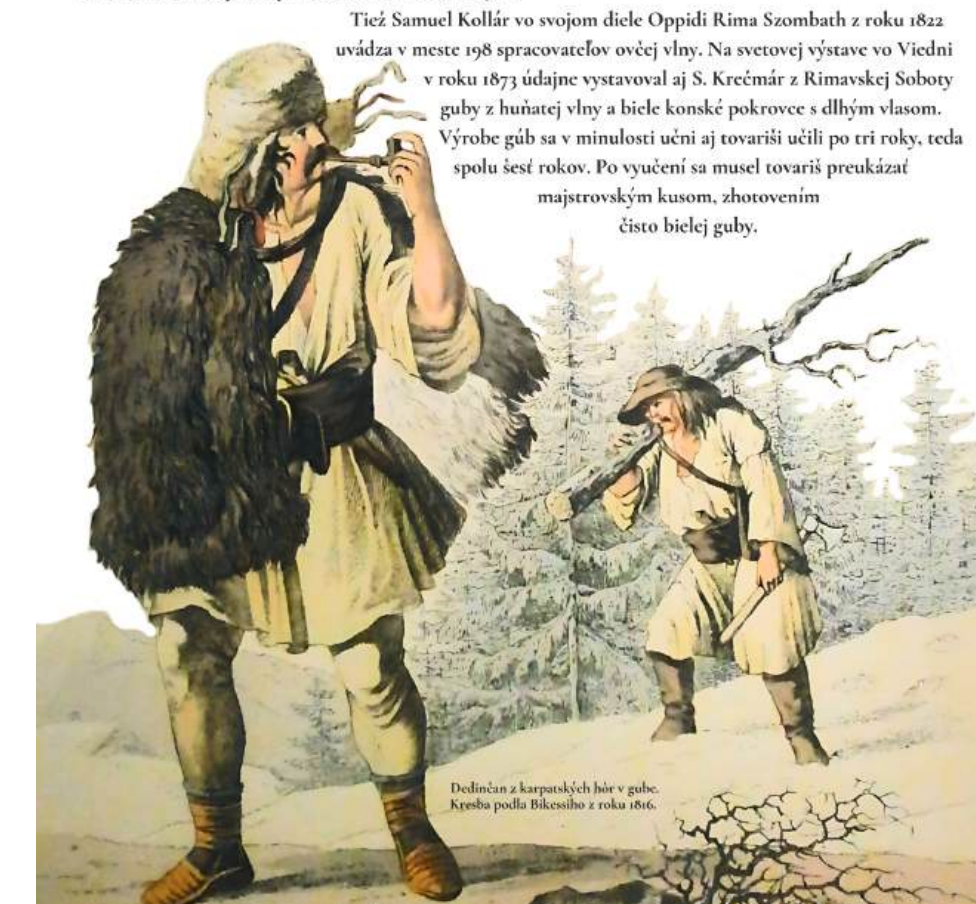
V súvislosti so spracovaním ovčej vlny a výrobou súkna sa na Slovensku rozšírila i výroba gúb. Pojmom guba označujeme tkaninu z ovčej vlny na povrchu s vlasom, alebo slučkami, prípadne vlnený pokrovec, či plášť rovnako s vlasom na povrchu, gubárstvom označujeme remeslnú, prípadne domácu výrobu gúb určených na predaj. Vlnené látky pokryté na povrchu vlasom boli známe už v staroveku na území Afriky, Ázie, Austrálie, južnej Ameriky.

Prvé vyobrazenie guby v Uhorsku je zachytené na kresbe Josta Asmanna z roku 1570 zachytávajúcej uhorského vojaka v dlhom vlasatom plášti. Tiež kresba zo 17. storočia zobrazuje rumunského pastiera oblečeného v bielej gube s tmavými rukávmi. Správy o remeselnej výrobe gúb na území dnešného Slovenska pochádzajú až z 19. storočia. Výroba gúb tu bola rozšírená len v niektorých regiónoch - v Gemeri-Malohonte, v Šariši, Zemplíne i Above sa zaoberali remeslnou výrobou gúb, v Zemplíne a Užskej župe bola rozšírená aj domácka výroba gúb.

V Gemeri-Malohonte boli centrami remeselnej výroby gúb Rimavská Sobota, Tisovec, Rožňava, Ratková a Jelšava. Údaje o remeselnej výrobe gúb sa objavujú do začiatku 19. storočia z Rožňavy (okolo roku 1800 tu bolo 200 gubárov), Rimavskej Soboty (1830 - 1840 tu bolo 160 gubárov, ktorí ročne vyrobili približne 700 gúb), Tisovca. Gubári z Debrecína v Maďarsku si však rimavskosobotské guby málo cenili, pretože boli riedke a mali prírodnú farbu vlny. Naproti tomu o angorské pokrovce s vlasom vyrábané v Tisovci v 80. rokoch 19. storočia, ktoré mali červenú, modrú a zelenú farbu, bol medzi roľníckym obyvateľstvom Uhorska záujem.

Rumunský pastier zo 17. storočia. Zdroj: Szendrői, J.: A magyar viselet történeti fejlődése. Budapest 1905, s. 104.

Tiež Samuel Kollár vo svojom diele Oppidi Rima Szombath z roku 1822 uvádza v meste 198 spracovateľov ovčej vlny. Na svetovej výstave vo Viedni v roku 1873 údajne vystavoval aj S. Krečmár z Rimavskej Soboty guby z huňatej vlny a biele konské pokrovce s dlhým vlasom. Výrobe gúb sa v minulosti uční aj tovariši učili po tri roky, teda spolu šesť rokov. Po vyučení sa musel tovariš preukázať majstrovským kusom, zhotovením čisto bielej guby.

Dedinčan z karpatských hôr v gube. Kresba podľa Bikessiho z roku 1816.

HISTÓRIA

CESTA OKOLO SVETA ZA 80 DNÍ

Slávni cestovatelia, exotické zbierky

V zbierkach Gemersko-malohontského múzea sa nachádza súbor 465 zbierkových predmetov z mimoeurópskych, tzv. exotických oblastí. Cestovatelia, zberatelia a múzejníci generácií z druhej polovice 19. storočia a z prelomu 19. a 20. storočia sa podľa trendov danej doby zameriavali nielen na zbieranie predmetov nájdených a typických pre región, Gemersko-malohontskú župu alebo Uhorsko, ale aj na dokumentáciu zaujímavých predmetov, ktoré sa dostali do župy z dôvodu ich vzácnosti a exotickosti. Táto výstava sa zameriava na prezentáciu 36 rôznych exotických artefaktov, ktoré sa zachovali pre potomkov z obdobia rokov 1850 až 1950. Vzácné pamiatky pokrývajú široké spektrum území od Severnej a Južnej Ameriky, cez Afriku, Áziu až po Oceániu. Aj keď nepoznáme mená darcov všetkých zbierkových predmetov, mnohé predmety odhalujú cestovateľské zvyky a kozmopolitný pohľad gemersko-malohontskej aristokracie 19. a 20. storočia. Gróf Emanuel Andrássy svojimi cestami na Ďaleký východ reprezentuje cestovateľa, pre ktorého je charakteristický dobrodružný životný štýl šľachtica. Veľkostatkár István Süteő Munkácsi, ako právnik a statkár reprezentuje túžbu po turistike a cestovaní. Herečka Margita Maróthy-Gömöry stelesňuje únik do mystickej východnej náboženskej filozofie, ďalej chemického inžiniera Gedeona Tihaméra charakterizujú cesty za vedeckým výskumom a objavmi.

Gemersko-malohontské múzeum - kultúrna inštitúcia Banskobystrického samosprávneho kraja
Gömör-Kisbalti Múzeum - a Besztercebányai Kerületi Önkormányzat kulturális intézménye

výstava - kiállítás

CESTA OKOLO SVETA ZA
80 DNÍ

Slávni cestovatelia,
exotické zbierky

NAP ALATT
A FÖLD KÖRÜL
Híres utazók, egzotikus tárgyak

9. máj - 31. august 2024

Kurátor: PhDr. Éva Kerényi, PhD.

www.gmmuzeum.sk

Výstava je prezentovaná netradičným, inovatívnym spôsobom. Vlnitá prenosná stena, symbolizujúca morské vlny s obrovskými cestovnými kuframi uprostred miestnosti evokuje pocit cestovania v čase. Kurátorkou výstavy je riaditeľka múzea, Éva Kerényi, ktorá je zároveň aj autorkou dvojjazyčného slovensko-maďarského katalógu k výstave s názvom Od Ameriky po Japonsko.

- 2 ks špeciálnych vitrín v tvare cestovného kufra s led osvetlením (2m x 1m),
- 2 ks figurín v životnej veľkosti (postavy Emanuela Andrásyho a Margity Maróthy) vhodné na photopoint,
- 19 ks výstavných stien (2 m x 1,5 m)
- 1 ks magnetická mapa (1m x 2 m),
- 70 ks zbierkových predmetov z fondov GMM
- katalóg ku výstave
- Jazyk: slovenký-maďarský

UMENIE PÍSANIA

Po stopách starožitných kalamárov

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote
- kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum
- a Besztercebányai Önkormányzati Kerület intézménye

výstava • kiállítás

Umenie písania

Po stopách starožitných kalamárov

Az írás művészete

Antik kalamárisok nyomában

1. júl – 30. október 2015 • 2015. július 1. – október 30.

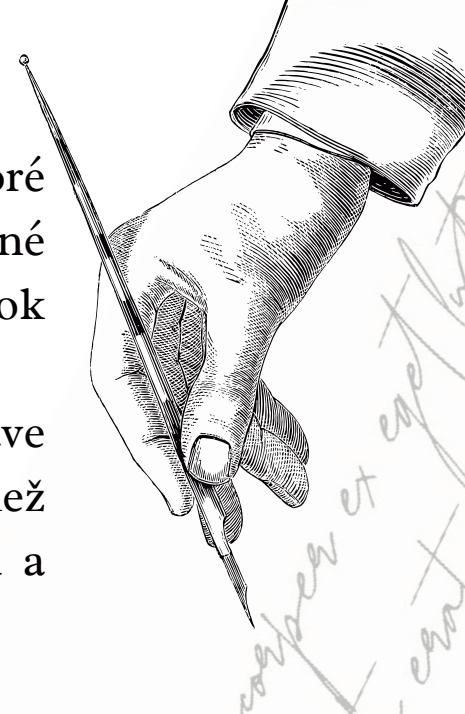
Kurátorky • Kurátorok:
PhDr. Éva Kerényi
Mgr. Anita Tóthová

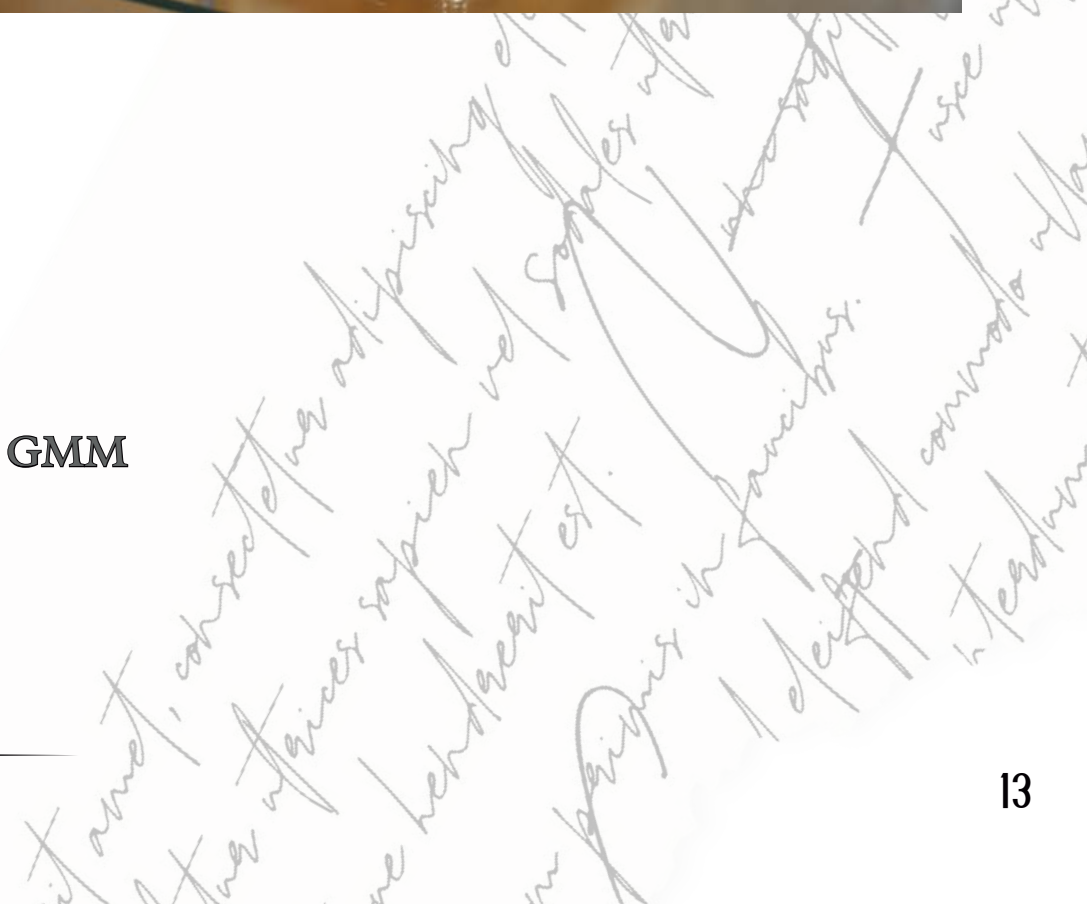
www.gmmuzeum.sk

Výstava „Umenie písania. Po stopách starožitných kalamárov“ prezentuje svet historických kalamárov od novoveku až po 20. storočie. Budú na nej predstavené kalamáre zo zbierkového fondu Gemersko-malohontského múzea, ale aj zo súkromných zbierok. Návštevníci sa budú môcť oboznámiť s históriou kalamárov a s vývojom umenia písania. Dejiny vývoja kalamárov siahajú až do obdobia staroveku a sú úzko spojené s vývojom písania. Kalamár od svojho počiatku slúžil na úschovu atramentu. Písacie potreby sa menili a prispôbovali v závislosti od danej doby. Podoba kalamáru tiež podliehala dobovému vkusu a módnosti, preto je aj nositeľom výtvarnej a estetickej hodnoty danej doby. Počas stáročí sa kalamáre vyrábali z rôznych materiálov a tak je ich materiálová škála nesmierne pestrá: sklo, drevo, hlina, fajansa, porcelán, kamenina, mosadz, kov, liatina, cín, mramor a umelá hmota. Ukážky týchto jednotlivých typov kalamárov budú zastúpené aj na výstave.

- Vystavené kalamáre vyrábali remeselníci ručne alebo boli vyhotovené v manufaktúrach a továrňach. Niektoré vznikli aj na území Gemera-Malohontu, napríklad v manufaktúre v Hrnčiarskej Vsi – Pondelku. Ďalšie predstavené nádoby na atrament boli vyrobené v Uhorsku, niektoré dokonca aj v zahraničí. Najstarší kalamár zo zbierok Gemersko-malohontského múzea je tiež zo zahraničnej produkcie a bol vyrobený v druhej polovici 17. storočia.
- Popri klasických úžitkových kalamároch, používaných v šľachtických a meštianskych rodinách, budú na výstave prezentované aj jedinečné druhy týchto predmetov, a to ľudové, cestovné, školské nádoby na atrament a tiež suveníry vo forme kalamárov. Vystavené budú okrem iného aj kalamár Istvána Ferenczyho, Mihálya Tompu a rodiny Gömöry.

- 50 ks kalamárov z etnografického a historického fondu GMM
- katalóg ku výstave
- 8 výstavných posterov (A2).
- Jazyk: slovenký-maďarský

PRÍRODNÉ VEDY

Sysel'

Prebúdanie a rozmnožovanie

Sysle sú silní spači. Prebúdajú sa pomerne skoro. Niektoré už koncom februára, no spravidla začiatkom marca. V dňoch po prebudení začínajú aktívny spoločenský život. Hľadajú si potravu, čistia sa, opravujú nory a zoznamujú sa susedmi. Už v prvých dňoch a týždňoch po prebudení začínajú samičky ruja a samce začínajú vyhľadávať samičky pripravené na splodenie. V tomto období od nich samičky zvládajú oľudčovanie a zisťovanie, či sú pripravené páriť sa. Medzi samcami pri tom dochádza k väčším či menším konfliktom. Samičky sú poľavne dospelé po prvej hibernácii, samce po prvej, no sledey až po druhej hibernácii. K páreniu dochádza v podzemnej nore. Samce sa pária s viacerými samičkami, no výskumy naznačujú, že samička sa pári len s jedným samcom.

Sysle majú mláďatá raz ročne. Samička je tehotná 25 – 28 dní. Pre mláďatá sú často vyhrabané osobitné nory a niekedy jej v tom pomôže aj samiec. V jednom vŕhu má spravidla 4 – 8 mláďat, no máša mať aj len jedno alebo až 10 – 11 mláďat. Jednorodné samičky majú spravidla menej mláďat ako staršie, no tiež samičky, ktoré sa pári s susedom, majú viac mláďat ako samičky, ktoré sa pári s niekým iným. Pri narodení vážia mláďatká približne 3 g, na koži majú zatvorené oči a uši. Šesť dní narastie približne na veľkosť 15 – 17 dní, oči sa im otvoria približne medzi 22 a 25. dňom. Keď majú 25 – 27 dní, prerážajú sa im horné a dolné rezy a vo veku asi 30 dní sa im otvoria ušnice. Prvý mesiac života strávia mláďatká v nore a živia sa materským mliekom. Zatiaľ čo svojho druhého mesiaca začínajú vyhliadať z nory, usporadúvať sa s okolitým svetom a prijímať pevnú potravu, no samička ich ešte stále kŕmi. Odstaví ich až vo veku približne 50 – 57 dní.

Prvé sysle sa prebúdajú v posledných februárových a prvých marcových dňoch

Krátko po prebudení začínajú samce vyhľadávať samice pripravené na párenie a tie vtedy od nich znesú oľudčovanie

Samce sú v tomto období voči sebe agresívne a ich bitky sa často končia zraneniami

Po oplodení si samice začínajú pripravovať nory pre mláďatá

Mláďatá opúšťajú nory prvýkrát približne po mesiaci

Tehotná samička

Samičky, ktoré majú mláďatá, môžeme spoznať podľa zdurených bradaviek

Mláďatá opúšťajú nory prvýkrát približne po mesiaci

Diverzita biotopov je jednou z podmienok diverzity rastlinných a živočíšnych druhov. Každý typ krajiny má svoj význam. Lesy, mokrade aj lúky majú svojich obyvateľ'ov, ktorí v inom prostredí neprežijú. A tak majú ne-zastupiteľ'né miesto v krajine aj nízkotrávnaté pasienky a lúky, ktoré sú domovom sysl'a. Ešte pred 50 – 60 rokmi považovali ľudia na Slovensku sysle za všadeprítomných škodcov poľnohospodárskych plodín. Stačilo však niekoľko desaťročí, intenzívna chemizácia v poľnohospodárstve, zmena obhospodarovania krajiny a miznutie vypásaných nízkotrávnatých lúk, a tieto malé spoločenské hlodavce sa u nás ocitli na pokraji vyhynutia. Výstava Sysel' predstaví spôsob života jedného z najfotogenickejších hlodavcov. Prostredníctvom fotografií a dermoplastických preparátov spoznáte stavbu jeho tela, spôsob života, vzťah s ľuďmi, jeho domov a ostatné druhy živočíchov a rastlín, s ktorými zdieľa jeden životný priestor. Budete si môcť vyskúšať, aké je to v sysl'om tuneli a prostredníctvom hier si budete môcť overiť, či spoznáte aj jeho susedov.

Gemersko-malohontské múzeum
– kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

Vás pozýva na výstavu

SYSEL'

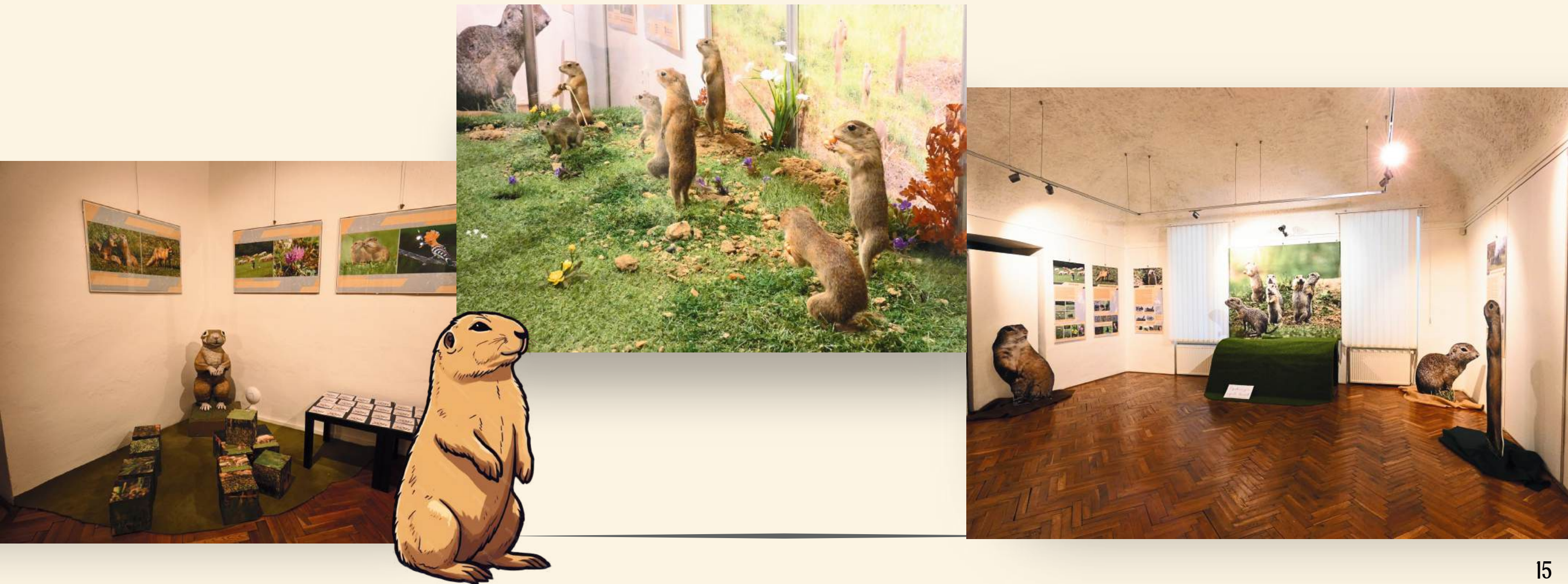
**9. september 2021
– 30. január 2022**

v priestoroch
Gemersko-malohontského múzea
v Rimavskej Sobote

www.gmmuzeum.sk

- Banery výstavy – 15 ks., 140 x 70 cm, hrúbka 0,5 cm (pevné, nedajú sa zohnúť)
- Externé banery výstavy (napr. na stenu budovy, možné použiť aj v interiéri) 2 ks. na fólii –pevná plachta s očkami, rozmery 170 x 266 cm, možné zrolovať do rolky s dĺžkou 170 cm.
- Sýslí tunel v nadživotnej veľkosti: dvojdielna kovová konštrukcia, rozmery 1. kusu 96 x 93 cm, 2. kusu 106 x 93 cm. Dajú sa čiastočne vložiť do seba a budú tak mať dĺžku cca. 110 cm.
- OSB dosky na doplnenie tunela 2 ks, rozmery 200 x 55 cm.
- Umelá tráva na pokrytie tunela – rolka s dĺžkou cca. 200 cm.
- Pozadie tunela – pevná plachta – rozmery 220 x 200 cm, zrolovateľné na rolku s dĺžkou 200 cm.
- Dioráma: OSB dosky pokryté umelou trávou, resp. polystyrénom s vyrytými chodbami, rozmery 218 x 70 x 3 cm (1 ks.), 218 x 70 x 14 cm (1 ks.), 70 x 50 x 5 cm (2 ks.)
- 2D vyrezané makety sýsl'ov na dotvorenie výstavy 5 ks., rozmer najväčšieho cca. 140 x 80 x 1 cm
- Interaktívne hry – skladačka (kocky), pexeso, možné tiež poskytnúť materiál k tvorivým dielňam
- K výstave vieme zapožičať zbierkové predmety – dermoplastické preparáty 9 ks. sýsl'ov pasienkových (do diorámy)
- Jazyk: slovenský

Havrany a ich príbuzní

Gemersko-malohontské múzeum –
kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

výstava

Havrany a ich príbuzní

10. september 2019 –
31. december 2019

Vo výstavných priestoroch
Gemersko – malohontského múzea, Nám. M. Tompu 5, Rimavská Sobota

www.gimmuseum.sk

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSTRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Výstavu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond na podporu umenia

Krkavcovité vtáky patria do radu spevavcov, podobne ako napríklad vrabce alebo sýkorky. Sú pomerne veľké, majú silný zobák a väčšinou sú sfarbené čierno, ale mnoho z nich má aj pestré perie. Do čel'ade patrí približne 120 vtáčích druhov, z nich na Slovensku hniezdi osem. Vtáky tejto čel'ade patria k najinteligentnejším vtákom a živočíchom vôbec. Pomer hmotnosti mozgu k hmotnosti tela je u nich veľmi vysoký, porovnateľný s primátmi a veľrybami. Výstava „Havrany a ich príbuzní“ predstaví krkavcovité vtáky hniezdiace na území Slovenska a ich život. Prostredníctvom fotografií a dermoplastických preparátov sa naučíte rozlišovať jednotlivé druhy vtákov tohto taxónu, zoznámite sa s mýtmi, bájkami a poverami, ktoré sa s nimi spájajú a budete si môcť vyskúšať, aké je to byť v ich hniezde. Na záver si pomocou interaktívnych hier budete môcť overiť, či ich už dokážete od seba odlíšiť.

- Banery výstavy – 11 ks, 140 x 70 cm, hrúbka 0,5 cm (pevné, nedajú sa zohnúť) (plnofarebné plastové platne "komatex" s hrúbkou 5 mm)
- Interaktívna hra Labyrint na určovanie druhov (drevená doska s pohyblivými časťami, cca. 100 x 80 cm)
- Magnetická hra na priradovanie dospelých vtákov k hniezdam (magnetická tabuľa 120 x 150 cm a magnetky)
- Magnetická hra – skladačka (2. strana magnetickej tabuľe, jednotlivé magnetické diely skladačky)
- 3 nadživotné makety hniezd - krkavca čierneho, havrana poľného a kavky tmavej v polobúdke. Návštevníci si môžu hniezda vyskúšať a vžiť sa tak do života vtákov. Makety majú rozmery približne 1 x 1 x 1 m, nosnosť 120 kg, ku každej z nich patrí pozadie tlačené na plastovú fóliu s rozmermi 3,60 x 2,60 m (2 x, krkavec a havran) a 2,20 x 2,60 m (kavka). Pozadia na fólii je možné zrolovať do rolky s dĺžkou 2,60 m.
- K výstave vieme zapožičať zbierkové predmety - dermoplastické preparáty havrana poľného, kavky tmavej a orešnice perlavej.
- Jazyk: slovenský

Havrany a ich príbuzní

Havrany, vrany, krkavce, straky, kavky, sojky a orešnice. Najväčšie spevavce, jedny z najinteligentnejších vtákov, tvorovia sveta, spoločníci bohov, zvestovatelia smrti a vojen, zlodějky, hlučné čierne potvory – to všetko (a ešte viac) sú krkavcovité vtáky. Spoznajte s nami ich život, inteligenciu, miesto v prírode, vzťah s človekom a mýty a legendy, ktoré ich obklopujú.

Texty:
Monika Gálffyová,
Ludmila Pulišová, Angetika Kolár

Grafika:
Daniel Bešina

Výtvarno-technické riešenie:
Alžbeta Nagová, Peter Fülöp

Fotografie:
Maroš Detko, Monika Gálffyová, Tímea Horváthová, Júlia Ferlešáková, Peter Krišovský, Milan Olekšák, Lívia Horváthová, Erik Kiss, Miles Frank, Buteo, Bill Bouton, Mike Prince

ĎAKUJEME

Výstavu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

Podmienky zapožičania výstavy

- V rámci BBSK je zapožičanie zadarmo
  - V rámci Slovenska: 50€
  - Mimo Slovenska: 100€
- Organizácia, ktorá si výstavu zapožičia hradí:
  - náklady na dopravu a inštaláciu;
  - cestovné náklady pre kurátora v prípade potreby pri inštalácii a likvidácii výstavy;
  - v prípade výpožičky do zahraničia náklady pre kurátora (cestovné, stravné, nocľah a i.)
- TEXTOVÚ ČASŤ PANELOV JE MOŽNÉ VYUŽIŤ LEN PO SÚHLASE VLASTNÍKA VÝSTAVY

● TEŠÍME SA NA SPOLUPRÁCU ●

● Kontakt:

Mgr. Szilvia Tóth, prmanager@gmmuzeum.sk

Gemersko-malohontské múzeum

Námestie M. Tompu 14/5

979 01 Rimavská Sobota

BANSKOBYSŤRICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ